

Dietrich Scholze

Polonistyka w NRD w latach 1977-1983

Biuletyn Polonistyczny 27/1 (91), 246-255

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA ZAGRANICZNA

POLONISTYKA W NRD W LATACH 1977-1983

1. Studia polonistyczne i stan personalny

Okres od ostatniej tego rodzaju informacji¹ charakteryzuje się ciągłością w systemie kształcenia kadry polonistycznej NRD. Młodzi poloniści szkoleni są w dalszym ciągu na uniwersytetach w Berlinie, Lipsku i w Greifswaldzie (w mniejszym stopniu). Odpowiednio do konkretnego zapotrzebowania na znawców języka, literatury i historii polskiej, placówki te przyjmują około 10-osobowe grupy słuchaczy, specjalizujących się w zawodach: tłumacza (Berlin, Lipsk) i nauczyciela (zwłaszcza Greifswald). Drugą studiowaną równolegle filologią jest na ogół rusycystyka. Większość studiujących korzystała i korzysta z półrocznego lub rocznego pobytu w Polsce, zaś najlepsi mogą uzyskać tam nawet aspiranturę, spośród nich wybierany jest najczęściej narybek dla instytutów (sekcji) uniwersyteckich i akademickich, dla wydawnictw i innych ośrodków zajmujących się kontaktami kulturalnymi².

Katedrą polonistyczną przy Sekcji Sławistyki Uniwersytetu Humboldta w Berlinie kieruje od kilkunastu lat prof. dr Alois Hermann, przewodniczący strony NRD w Bilateralnej Komisji Polonistyki NRD-PRL. Jego asystantkami do spraw literatury są: mgr Karin Haferland (od 1974 r. - z kilkuletnią przerwą), która przygotowuje pracę doktorską nt. twórczości Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, oraz (od 1982 r.) mgr Renate Krawielicki,

absolwentka Uniwersytetu Poznańskiego, zajmująca się przede wszystkim początkami niemieckich badań nad literaturą polską. W zakresie językoznawstwa zajęcia i badania polonistyczne prowadzi dr Erika Ehegötz, która ponadto przygotowuje polsko-niemiecki słownik frazeologiczny. Lektor mgr Klaus Marten jest autorem komentarza gramatycznego do podręcznika języka polskiego dla cudzoziemców, który ukaże się staraniem warszawskiego wydawnictwa Wiedza Powszechna. W Zakładzie Teatrolologii Uniwersytetu Berlińskiego działa od kilku lat mgr Eleonore Rebel, kończąca obecnie pracę doktorską o twórczości dramatycznej Tadeusza Różewicza. Po doktoracie H. Olschowsky'ego, obroniony w 1969 r., jest to w NRD drugie tego typu studium, poświęcone wybitnemu pisarzowi polskiemu.

W Sekcji Językoznawstwa Teoretycznego i Stosowanego Uniwersytetu Karola Marksa w Lipsku zajęcia z literatury polskiej dla studentów-tłumaczy (przede wszystkim na III i IV semestrze) prowadzi dr Hans Christian Trepte. W charakterze asystentki współpracuje z nim mgr Ute Bewernick doktoryzująca się pracą o Julianie Przybosiu. Zespół językoznawców i wykładowców tejże placówki wydał w 1981 r. trzypięciotomowy podręcznik uniwersytecki (redakcja dr Gisela Faulstich, dr Dietrich Müller) oraz historię języka polskiego (1982 r.), której autorem jest dr hab. Tadeusz Lewaszkiewicz. Długoletni pracownik uniwersytetu lipskiego dr Otto Mallek objął w 1979 r. stanowisko redaktora działu beletrystyki polskiej w berlińskim wydawnictwie Aufbau-Verlag³. Przy uniwersytecie lipskim działa reaktywowane od 1978 r. pod przewodnictwem prof. dra Hinca Schuster-Šewca, znanego sorabisty, Towarzystwo naukowe "Societas Jablonoviana", utrwalające stosunki kulturalne i naukowe między Polską a NRD.

Przy Uniwersytecie Ernsta Moritza Arndta w Greifswaldzie

w ramach Sekcji Językoznawstwa i Literaturoznawstwa istnieje kierunek pedagogiczno-polonistyczny, prowadzony przez dra scienciarum Ulricha Drechsela, polonistę-językoznawcę.

Pozostałe uniwersytety NRD (Rostock, Halle-Wittenberg, Jena, Drezno) nie kształcą filologów w zakresie polonistyki, w niektórych (a także w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Poczdamie) zatrudnieni są jednak pracownicy naukowcy koncentrujący swą uwagę na tematach polonistycznych lub częściowo polonistycznych. Tak np. przy Uniwersytecie Wilhelma Piecka w Rostocku działa grupa historyków, która pod przewodnictwem prof. dra Johannesesa Kalischa zajmuje się historią polską oraz stosunkami polsko-niemieckimi i w tym zakresie organizuje ożywioną działalność naukową (rezultatem periodycznych konferencji jest seria "Studien zur Geschichte der deutsch-polnischen Beziehungen", Rostock 1976, 1978). Wreszcie w lipskiej Wyższej Szkole Teatralnej "Hanz Otto" dr Wolfgang Kröplin poświęca dużo uwagi badaniom nad dramaturgią krajów Europy Wschodniej, zwłaszcza zaś nad dramatem polskim (m.in. twórczości Wyspiańskiego i Mrożka).

Jak wiadomo, instytuty Akademii Nauk w Berlinie nie prowadzą działalności dydaktycznej. Zatrudnieni tam poloniści (o ile nie pracują gościnnie w którejś z uczelni) poświęcają się wyłącznie badaniom naukowym oraz popularyzacji historii i literatury polskiej wśród społeczeństwa NRD.

W Centralnym Instytucie Historii Literatury (ZIL), w obrębie grupy badawczej "Literatury wschodnio- i południowo-wschodnioeuropejskie", zatrudnieni są w chwili obecnej jako poloniści dr sc. Heinrich Olschowsky, dr Dietrich Scholze i (od r. 1978) mgr Ulrike Herbst, absolwentka uniwersytetu lipskiego. Dwaj pierwsi przygotowują prace: o polskiej prozie (Olschowsky) i o dramacie (Scholze) XX w.; U. Herbst zajmuje się prozą polską

z przełomu wieków. W ramach innego zespołu badawczego instytutu dr Gisela Jonas w latach 70-ych przygotowała studium o literaturze polskiej końca wieku XVIII (w tomie "Literatur im Epochenumbruch", Berlin/Weimar 1977, s. 362-378). Natomiast dr Eberhardt Dieckmann skupił uwagę na klasycznej literaturze rosyjskiej, zajmując się tylko sporadycznie popularyzacją polskiej beletrystyki. Centralny Instytut w dalszym ciągu utrzymuje kontakty naukowe z Instytutem Badań Literackich, a także z Instytutem Słowianoznawstwa PAN, przejawiające się m.in. we wzajemnym uczestnictwie w konferencjach oraz w wymianie pobytów naukowych i wspólnych publikacjach.

W ramach planu naukowego AN NRD sławiści z innych instytutów sporadycznie podejmują tematy polonistyczne. Dotyczy to zwłaszcza kolegów z Centralnego Instytutu Językoznawstwa: dr Eugenie Rechtsiegel, dr Marii Gehrman i mgra Waltera Dudy. W Centralnym Instytucie Historii opublikowane zostały np. prace dra hab. Heinza Lenke ("Allianz und Rivalität. Die Mittelmächte und Polen im ersten Weltkrieg", Berlin 1977), prof. dra Helmuta Bleibera ("Dokumente zur Geschichte der deutsch-polnischen Freundschaft 1830-1832", Berlin 1982 - wspólnie z prof. Janem Kosimem), dr sc. Evy Seeber ("Antihitlerkoalition und Volksdemokratie in Polen und der CSSR", Berlin 1983).

2. Ruch naukowy i publikacje literaturoznawcze

W 1979 r. ukazała się nakładem berlińskiego Akademie-Verlag najbardziej znacząca pozycja z zakresu poloników - książka H. Olschowsky'ego "Lyrik in Polen. Strukturen und Traditionen im 20. Jahrhundert"⁴. Jest to pierwsze - na obszarze języka niemieckiego - całościowe spojrzenie na poezję polską bieżącego stulecia. Do głównych zalet książki należy kompetentne wyjaśnianie i ocenianie różnych polskich tradycji i prądów literac-

kich (romantyczny, realistyczny, awangardowy i in.), w szerokim kontekście funkcji społecznych i historycznych. Niewiele zmienioną wersję tego tomu przedstawił Olschowsky we wrześniu 1979 r. jako pracę habilitacyjną, czyli dysertację B (uzyskując w ten sposób obowiązujący obecnie w NRD tytuł "dr sc." tj. "dr scientiarum").

Pracę doktorską na temat "Jarosław Iwaszkiewicz Werk » Sława i chwala« und Probleme der Epochen-gestaltung in der polnischen Epik des 19. und 20. Jahrhunderts", ukończył pomyślnie w 1978 r. w Lipsku H.-C. Trepte. Analiza i interpretacja obszernej powieści Iwaszkiewicza została przeprowadzona na tle rozwoju epiki polskiej od romantyzmu ("Pan Tadeusz") począwszy. Także w 1978 r. w Lipsku doktoryzował się W. Kröplin na podstawie pracy o dramacie radzieckim, węgierskim (Örkeny) i polskim (Mrozek): "Das Groteske als Möglichkeit und Herausforderung der sozialistischen Theaterkunst". Autor eksponuje i klasyfikuje element groteski w utworach i na scenie, uwzględniając recepcję tych dramatów w NRD. Godne uwagi są szkice Kröplina o teatrze i dramacie polskim w publikacji "Erfahrungen des polnischen Theaters" (seria "Material zum Theater" nr 127, Berlin 1980). W 1980 r. w ZIL D. Scholze obronił pracę doktorską zatytułowaną "Krieg und Widerstand in der polnischen Prosa. Zur Gestaltung des September 1939"⁵.

W ostatnich siedmiu latach nie brakowało też okazji do naukowo-polonistycznych dyskusji oraz spotkań specjalistycznych. W pierwszej kolejności wymienić należy działalność Komisji Polonistyki NRD-PRL, która przynajmniej raz do roku organizuje spotkanie polonistów NRD-owskich z kolegami polskimi. Regularne sesje tematyczne, odbywające się na zmianę w obu krajach (ostatnio nieco częściej w NRD), poświęcone są językowi, lite-

raturze lub historii. Na maj 1984 roku planowana jest w Berlinie duża konferencja nt. polsko-niemieckich stosunków literackich.

Z innych imprez naukowych warto wymienić trzy:

1. W październiku 1976 r. odbyła się w Centralnym Instytucie Historii Literatury AN NRD, w ramach osobnego programu UNESCO, międzynarodowa konferencja "Slawische Kulturen in der Geschichte der europäischen Kulturen vom 18. bis zum 20. Jahrhundert", podczas której zostało powołane do życia "Międzynarodowe stowarzyszenie badania i rozpowszechniania kultur słowiańskich" (MAIRSK). W 1982 r. ukazała się pod redakcją prof. dra Gerharda Ziegengeista w Akademie-Verlag księga zbiorowa, zawierająca ok. 100 referatów z tej konferencji. Wśród nich znalazło się 12 tekstów polskich literaturoznawców (M. Janion, M. Klimowicz, Z. Chechlińska, L. Bielawski, H. Markiewicz, W. Jaworski, S. Marczak-Oborski, M. Stępień, K. Sierocka, M. M. Szyrocki, Z. Jarosiński, R. Marszałek).

2. W maju 1977 r. odbyła się w Olsztynie sesja naukowa pt. "Oświecenie w Niemczech i w Polsce. Wzajemne stosunki, oddziaływania, kontakty", zorganizowana przez Bilateralną Komisję Historii NRD i Polski, poświęcona zarówno problematyce historycznej, jak i literackiej. Referaty i wypowiedzi polskich uczestników sesji opublikował "Zeitschrift für Slawistik", rocznik 1979, z. 6, s. 777-902 (E. Rostworowski, J. Wojtowicz, R.W. Wołoszyński, A.F. Grabski, Z. Sinko, E. Rabowicz, S. Salmonowicz, J. Szczepaniec, J. Kowecki, W. Gliński). Opublikowano ponadto referat zmarłego w lipcu 1983 r. redaktora naczelnego pisma, prof. dra Helmuta Grasshoffa, poświęcony problemom oświecenia europejskiego, w tym i polskiego.

3. W maju 1979 r. odbyła się w Berlinie konferencja ku

czci Aleksandra Brücknera⁶. Referaty tam wygłoszone zamieścił "Zeitschrift für Slawistik" 1980, z. 2, s. 160-332. Wśród autorów znaleźli się A. Hermann, H. Pohrt, Z. Libera, S. Makowski, J. Kulczycka-Saloni, R. Taborski, S. Urbańczyk.

Literaturoznawcy z Polski wzięli także udział w interdyscyplinarnych publikacjach zbiorowych zainicjowanych przez literaturoznawców NRD; tak np. dr Krystyna Sierocka zamieściła w tomie "Internationale Literatur de sozialistischen Realismus 1917-1945", Berlin/Weimar 1978, artykuł "Zur Entwicklung einer progressiven Literatur in Polen. Die Poesie zwischen 1870 und 1939", a H. Olschowsky zaprezentował perspektywy literatury polskiej w arcyciekawym zbiorze "Künstlerische Avantgarde. Annäherungen an ein unabgeschlossenes Kapitel", Berlin 1979 ("Avantgarde als Traditionsfeld sozialistischer Literatur nach 1945. Beispiel polnische Lyrikentwicklung"). Niedawno ukazał się pt. "Annäherung und Distanz. DDR-Literatur in der polnischen Literaturkritik" (pod red. Manfreda Dierscha i Huberta Orłowskiego, Halle-Lipsk 1983) tom szkiców pisarzy i germanistów polskich, który zawiera materiały i spostrzeżenia cenne również dla polonisty.

Wśród pism fachowych NRD artykuły o literaturze polskiej publikują nadal, przede wszystkim "Zeitschrift für Slawistik" (ZfSl: Akademie-Verlag) i "Weimarer Beiträge" (WB; Aufbau-Verlag), oba redagowane w Berlinie. W kolejności chronologicznej ukazały się tam w interesującym nas okresie:

- Zeszyt 5 rocznika 1976 "ZfSl" zawierający referaty sesji pt. "Postępowe tradycje polonistyki w NRD", która odbyła się w 1975 r. w uniwersytecie lipskim. Większość z nich to studia o stosunkach polsko-niemieckich (szczególnie pióra autorów polskich).

- Willi Hoepf: Zur Übersetzung von Werken Jan Kochanowski, ZfSl 1977, s. 391-403.

- H. Olschowsky: Zur literaturgeschichtlichen Funktion der polnischen Avantgarde zwischen 1918 und 1939. Das Poesiekonzept von Tadeusz Peiper, ZfSl 1977, s. 749-757.

- D. Scholze: Zwei Traditionsverhältnisse in der polnischen Kriegsprosa: W. Żukrowski und J.J. Szczepański, ZfSl 1977, s. 758-765.

- O. Mallek: Zu einigen Fragen der Erberezeption am Beispiel des literarischen Werkes von W.St. Reymont, ZfSl 1977, s. 766-773.

- H.-C. Trepte: Zu einigen Fragen der Geschichts- und Menschengestaltung in Iwazkiewicz' Epochenroman "Sława i chwała", ZfSl 1980, s. 621-636.

- D. Scholze: Polnische Prosa über den September 1939, ZfSl 1980, s. 637-641.

- D. Scholze: Die Bauernproblematik in der polnischen Literatur, WB 1980 z. 4.

- A. Lam: Mensch, Natur und Zivilisation in der zeitgenössischen polnischen Literatur, WB 1980 z. 4.

- Rundtischgespräch zum Phänomen Dorfliteratur (z udziałem H. Olschowsky'ego), WB 1980 z. 4.

- D. Scholze: Interview mit Jerzy Putrament, oraz tenże, Bei den "Auserwählten der Geschichte" (über J. Putrament), WB 1982 z. 11.

- D. Scholze: "Psychologismus" plebejischer Provenienz? (über Wilhelm Machs Roman "Rdza"), ZfSl 1983, s. 138-146.

Bliżej zainteresowanych odsyłam do regularnie wychodzących pod red. H. Pohrta tomów "Bibliographie slawischer Publikationen aus der Deutschen Demokratischen Republik" (Akademie-

-Verlag Berlin). Najnowsza, czwarta z kolei obejmująca lata 1978-1981 część ukazała się z okazji IX Międzynarodowego Kongresu Sławistów (Kijów, 6-14 września 1983) w sierpniu 1983 r. Poza tym "Zeitschrift für Slawistik" 1982 z. 6 s. 773-883 w sporej części poświęcony był pełnej bibliografii tematycznej artykułów z pierwszych 25 lat istnienia tego czołowego pisma sławistycznego Niemieckiej Republiki Demokratycznej (1956-1980).

W rozpowszechnianiu literatury polskiej wśród czytelników niemieckich uczestniczą pracownicy uniwersytetów i instytutów Akademii wespół z redaktorami wydawnictw, tłumaczami i innymi osobami zainteresowanymi tą problematyką. Podkreślić należy, że książki beletrystyczne wychodziły bez zakłóceń w liczbie ok. 20-25 tytułów rocznie przez cały, skądinąd przecież trudny okres sprawozdawczy. Punkt ciężkości przekładów przesuwają się zresztą powoli w kierunku klasyki polskiej.

Staraniem przede wszystkim berlińskiego wydawnictwa "Volk und Welt" w ostatnich latach zintensyfikowało się udostępnianie czytelnikom NRD-owskiemu dramaturgii polskiej. Ukazały się następujące tomy poświęcone poszczególnym dramatopisarzom:

- Tadeusz Różewicz: Stücke, Berlin 1974 (wybór Jutty Janke, posłowie Wenera Mittenzwei'a);

- Leon Kruczkowski: Dramen, Berlin 1975 (pod red. Petera Balla);

- Sławomir Mrożek: Stücke, Berlin 1977 (wybór Jutty Janke, posłowie Marty Fik);

- Stanisław Ignacy Witkiewicz: Stücke, Berlin 1982 (wybór, przekład i posłowie Henryka Bereski);

- Ireneusz Iredyński: Zwei Dramen und zwei Kurzromane, Lipsk 1983 (wybór D. Scholze, posłowie Krzysztofa Karaska).

Wydawanie dramatów drukiem idzie w parze z żywym zainte-

resowaniem teatrów NRD-owskich, które - zdopingowane chyba także przez udane występy gościnne zespołów polskich - coraz częściej sięgają do polskiego, zwłaszcza współczesnego repertuaru scenicznego.

¹ "Biuletyn Polonistyczny" 1976 z. 4 s. 98-103.

² Słusznie więc pisze T.S. Wróblewski o "szerokim pojmowaniu zakresu badań sławistycznych w NRD" - por. "Studia polonistyczne w NRD i w RFN na tle badań sławistycznych w tych państwach" w: "Przegląd Zachodni" 1981 z. 1/2 s. 98-117.

³ O. Mallek jest autorem obszernego szkicu o historii i stanie powojennym polonistyki na uniwersytecie lipskim: "Die Entwicklung der Polonistik an der Leipziger Universität", w: ZfSl 1976 s. 678-693.

⁴ Por. np. recenzję w ZfSl 1981 z. 1 s. 161-163.

⁵ Por. streszczenie w "Biuletynie Polonistycznym" 1982 z. 1-2 s. 90-94.

⁶ Por. "Biuletyn Polonistyczny" 1979 z. 4 s. 49-52.

Dr Dietrich Scholze

POLONISTYKA NA UNIWERSYTECIE KAROLA W PRADZE 1980-1982

Informacja niniejsza nawiązuje do wcześniejszego komunikatu ogłoszonego w 1979 r. w "Biuletynie Polonistycznym"¹. Polonistyka praska liczyła wówczas pięć roczników na kierunku nauczycielskim i jeden rocznik na studiach przekładowo-tłumaczeniowych, jednak w roku 1981/1982 znacznie się skurczyła. Kończyły studia dwa ostatnie roczniki (nauczycielski oraz przekładowo-tłumaczeniowy), kontynuował studia rocznik drugi i czwarty kierunku nauczycielskiego, zaś w Katedrze Przekładu i Tłumaczenia nie otwarto w 1982 r. kombinacji z polonistyką, tak więc w r. 1983 zostały tylko roczniki trzeci i piąty oraz